

УДК 34.08

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.09>

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИ У ФОРМУВАННІ АКСІОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Новіков Микола Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних
та спеціальних дисциплін
(Херсонський факультет
Одеського державного університету
внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Погрібний Ігор Митрофанович,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

У статті розглядається система ціннісних орієнтацій, які формуються в працівника Національної поліції України під час проходження ним служби. Установлено, що цінності утворюють основу життя і діяльності людини та спрямовують її самореалізацію у професійній діяльності, вони відбивають ставлення особи до її роботи (зокрема честь, мужність, хоробрість, відвага, гуманізм), є важливими в підвищенні рівня мотивації виконання ними професійних обов'язків. Професійна поведінка, яка здійснюється працівником поліції, повинна проходити через оцінку її відповідності системі внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (людських) цінностей, що сприяє її визнанню професійною та успішною.

У статті розкривається зміст моделі ціннісних орієнтацій працівника поліції, яка складається з мотиваційно-сміслового, процесуально-результативного та комунікативно-орієнтовного аспектів. Визначено, що мотиваційно-смісловий аспект моделі ціннісних орієнтацій працівника поліції відбиває ціннісні орієнтації його як особистості. Комунікативно-орієнтований аспект ціннісних орієнтацій працівника поліції формується через спілкування з оточенням. Ним формуються та змінюються вже наявні ціннісні орієнтації працівника під час комунікації з іншими особами. Процесуально-результативний аспект ціннісних орієнтацій працівника поліції є динамічним вираженням взаємодії суб'єкта зі світом і показником дієвості його особистих позицій щодо професійної діяльності та її результатів. Підсумовано, що ціннісні орієнтації працівника поліції є внутрішнім компонентом свідомості поліцейського, який формується під впливом внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (загальнолюдських) уявлень про суспільні цінності як об'єкт правової охорони.

У підсумку сформульовано, що поєднуючись з етичними стандартами професійної діяльності, ціннісні орієнтації працівника поліції формують самобутній аксіологічний вимір правоохоронної професійної діяльності.

Ключові слова: аксіологічний вимір, ціннісні орієнтації працівника поліції, професійна діяльність працівника поліції.

**ROLE OF VALUE-BASED ORIENTATION OF A PERSON WHEN ORGANIZING
THE AXIOLOGICAL DIMENSION IN THE ACTIVITY OF THE OFFICER
OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE**

Novikov Mykola Mykhailovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of
Professional and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odesa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Pohribnyi Ihor Mytrofanovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Associate Professor,
Professor at the Department of
Fundamental and Juridical Disciplines
(Kharkiv National University
of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article considers the system of value orientations that are formed in an employee of the National Police of Ukraine during his service. Values form the basis of human life and activity and promote its self-realization in professional activities. Values reflect a person's attitude to his work, they increase the level of motivation of a person to perform his professional duties. The professional behavior of a police officer should be assessed by him for compliance with the system of internal (personal) and external (human) values. The assessment contributes to the recognition of policing as professional, successful, and socially oriented.

The article characterizes the model of value orientations of a police officer. The model consists of motivational-semantic, procedural-effective and communicative-oriented aspects. The motivational and semantic aspect of the model of value orientations of a police officer contains the value orientations of the individual. The communicative-oriented aspect is formed through the communication of the police officer with the people around him. Communicative activity influences the value orientations of a police officer. It can shape them, or it can change them. The procedural-effective aspect of the value orientations of a police officer is a dynamic expression of the police officer's interaction with the world. This aspect is an indicator of the effectiveness of the police officer's personal position on professional activity and its results. It is concluded that the value orientations of a police officer are an internal component of the policeman's consciousness. Value orientations are formed under the influence of internal (personal) and external (universal) ideas about social values as an object of legal protection.

As a result, it is formulated that combined with ethical standards of professional activity, the value orientations of a police officer form an original axiological dimension of law enforcement professional activity.

Key words: axiological dimension, value orientations of a police officer, professional activity of a police officer.

Постановка проблеми. Діяльність працівників Національної поліції України є важливим складником процесів, що пронизують суспільне життя. Вона є частиною правоохоронної функції держави, запорукою захисту прав і свобод людини, підтримки

демократичного режиму української державності. Основою успіху будь-якої професійної діяльності, яка охоплює певне коло людей, є не тільки чітке розуміння сутності та призначення виконуваної роботи, але й наявність сталих внутрішніх переконань щодо ролі обраної професії для підтримання загальнолюдських цінностей та власного місця (позиції) в ній. Специфічною особливістю діяльності працівника Національної поліції є її максимальна регламентованість як нормативно-правовими актами, так і професійними традиціями, а також уявленнями суспільства про «ідеального поліцейського» та відповідними суспільними очікуваннями. Відповідно, підкорення встановленим обмеженням може викликати суперечності з боку внутрішнього «я», подолання яких можливе лише за наявності стійких переконань, які формуються на підставі належно сформованих ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання професійної етики публічної служби, працівників правоохоронних органів та працівників Національної поліції України привертає увагу як теоретиків, так і практиків. Це підкреслює значна кількість опублікованих робіт у різних юридичних галузях (починаючи з юридичної психології і завершуючи дослідженнями у кримінологічному напрямі). Серед окреслених робіт слід виділити позиції О.М. Банрдурки, А.І. Берендєєвої, А.І. Біласа, С.П. Бочарова, В.Є. Землянської, Г.В. Дубова, Г.А. Зоріна, Т.О. Коломоєць, Є.В. Кузнецова, В.А. Трофіменка, Д.Ю. Сіротченкова, В.І. Чередніченка, С.М. Школи та інших. Однак зазначені праці стосуються здебільшого зовнішнього вираження етичної поведінки – формування етичних стандартів, нормативно-правового регулювання етичного складника проходження служби в органах внутрішніх справ, ролі етичних стандартів у підготовці майбутнього поліцейського. Однак безпосередньо внутрішнє ставлення працівника поліції до змісту виконуваної ним роботи та її ролі у суспільстві з точки зору його особистих етичних цінностей та переконань (ціннісних орієнтацій) розкрито сьогодні ще не достатньо.

Мета та завдання статті. Метою зазначеного дослідження є аналіз сутності ціннісних орієнтацій працівника Національної поліції України, моделей їх реалізації, а також ролі у формуванні аксіологічних (ціннісних) засад діяльності працівника Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність працівників поліції є одним із проявів діяльності державної влади, оскільки саме поліцейський перебуває ближче до людей та є найбільш вірогідним суб'єктом звернень громадян. Водночас, реалізуючи свої функції, працівник поліції активно взаємодіє із зовнішнім світом. Г.С. Дегтярьова та М.М. Козяр звертають нашу увагу на те, що психологічні аспекти взаємодії особи з оточенням характеризуються декількома рівнями [1, с. 49], які стосовно працівника поліції можна охарактеризувати так: корпоративний рівень (відносини з колегами), професійний рівень (взаємодія із суб'єктами юридичного процесу); предметний рівень (будь-які типи взаємодії, що виходять за межі професійного та корпоративного рівнів). Однак вважаємо, що ці рівні можна визначити як зовнішній контур взаємодії працівника поліції із зовнішнім світом, що не стосується його особистого сприйняття (внутрішньої оцінки) того, що відбувається.

Так, вважаємо, що внутрішня оцінка поліцейського повинна відбивати ціннісну оцінку як його поведінки, так й інших працівників поліції під час виконання ними службових обов'язків; ціннісну оцінку поведінки поза службою. Окрім цього, ним має усвідомлюватися, що будь-які його дії у службовий та позаслужбовий час визначають репутацію не тільки кожного окремого працівника, але й усієї служби Національної поліції України. Зазначені ціннісні засади поведінки поліцейського входять до структури культурно-ціннісного складника діяльності працівника поліції як публічного службовця.

Як зазначає О.Г. Самоїленко, культурно-ціннісний складник відіграє важливу роль у діяльності публічного службовця, оскільки процес проходження служби впливає на всі сторони життя і діяльності особи, яка її проходить. Це пояснюється тим, що вона займає більшість часу її життя. Таким чином, будь-який процес, який відбувається під час реалізації публічним службовцем прав та обов'язків, не є можливим без його рефлексії [2, с. 163]. Відповідно, ми можемо говорити про те, що наявність у працівника поліції як публічного службовця сталої системи цінностей і пропускання криз неї процесу реалізації своєї діяльності та її результатів зумовлює сталу професійну поведінку, яка відповідає системі суспільних цінностей і, відповідно, задовольняє суспільство.

Наша позиція ґрунтується на ідеях впливу системи цінностей на формування та реалізацію професійної поведінки працівника поліції. Так, М.Є. Василенко зазначає, що професійні цінності утворюють основу життя і діяльності людини та спрямовують її самореалізацію у професійній діяльності [3, с. 74]. Д.В. Швець стверджує, що цінності є частиною ціннісно-сміислової структури забезпечення ефективного виконання професійної діяльності. До того ж автор визначає структуру в системі емоційно-вольового компонента професійної надійності правоохоронця [4, с. 155]. М.Б. Палій, аналізуючи вплив аксіологічних орієнтирів на діяльність працівників правоохоронних органів, наголошує, що цінності, які містять ставлення особи до її роботи (честь, мужність, хоробрість, відвага, гуманізм), є важливими в підвищенні рівня мотивації виконання ними професійних обов'язків [5, с. 8].

На підставі зазначеного можна дійти висновку, що професійна поведінка, притаманна працівникові поліції, повинна проходити через оцінку її відповідності системі внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (людських) цінностей. Така поведінка вирізняється професійністю та успішністю. При цьому поняття «успішність професійної поведінки працівника поліції», ґрунтуючись на соціальних цінностях, починає визначатися цінністю такої поведінки не тільки для працівника поліції безпосередньо, але й для оточення. При цьому відбувається поєднання особистісного, корпоративного та загально-соціального рівнів як таких, що формують належну поведінку працівника поліції.

Говорячи про важливість впливу цінностей на суспільне життя, В.М. Геєць зазначає, що цінності визначаються як основоположний складник світогляду людей, зокрема як культурно зумовлені стійкі уявлення про те, що саме в певному соціумі є соціальним благом для людини. Науковці зазначають, що саме з цінностей походять життєві цілі і плани людей, тобто їх цілеспрямована діяльність. Якщо цінності не відповідають вимогам часу і соціальним обставинам, то будь-яка діяльність втрачає стратегічну ефективність [6, с. 85]. Окрім цього, цінності є важливим елементом модернізації, який забезпечується національною елітою, до якої входять і професіонали у різних галузях життєдіяльності. Відповідно, працівники поліції як особи, які на професійному рівні виконують правоохоронну діяльність, також впливають на процес модернізації, будучи рушійною силою забезпечення загальнолюдських цінностей, які виявляються в правах людини.

Отже, можна говорити про те, що під час діяльності працівника поліції відбувається тісний зв'язок між діяльністю та ціннісними орієнтаціями самого працівника. Важливість ціннісних орієнтацій працівника поліції для належного виконання ним професійних обов'язків пояснюється тим, що вони співвідносяться з категоріями норм та цінностей, а також нормативно-ціннісними системами, в яких провідне місце посідає професійна етика, що поєднує професійні стандарти несення поліцейської служби. Це пояснюється тим, що ціннісні орієнтації вважаються вченими генетичною похідною від цінностей суспільних груп та спільнот різного масштабу [7, с. 24].

Відповідно, пропустивши цінності суспільства крізь власний досвід, перевіривши їх практичну доцільність і необхідність, працівник поліції закріплює їх у своїй свідомості як ціннісні орієнтації.

Ю. Шайгородський указує на те, що ціннісні орієнтації особистості мають складну й багатокомпонентну структуру. Модель ціннісних орієнтацій особистості, за його спостереженнями, складається з мотиваційно-сміслового, процесуально-результативного та комунікативно-орієнтовного аспектів [8, с. 97]. Застосовуючи дослідження науковця, зазначимо, що мотиваційно-смісловий аспект моделі ціннісних орієнтацій працівника поліції відбиває ціннісні орієнтації його як особистості (особисті цінності, життєві плани, властивості особистості). Саме в цьому аспекті формується, на нашу думку, ставлення до соціальних цінностей (сім'ї, колективу, дружби, працьовитості, допитливості, естетичності, організованості).

Комунікативно-орієнтований аспект ціннісних орієнтацій працівника поліції формується через спілкування з оточенням. Створені на етапі мотиваційно-сміслового етапу ціннісні орієнтації можуть закріплюватися або змінюватися залежно від впливу комунікативної діяльності на поведінку працівника поліції. Однак тут слід зазначити, що комунікативна функція, яка реалізується на цьому етапі, полягає у впливі на професійну поведінку працівника поліції, яка зумовлена формуванням цілей, мотивів і програм такої поведінки. А комунікативно-орієнтовний аспект ціннісних орієнтацій сприяє «соціалізації» ціннісних орієнтирів, які склалися в працівника поліції на стадії реалізації мотиваційно-сміслового аспекту. Комунікативно-орієнтовний аспект є детермінантною усвідомлення працівником поліції наявності інших (часто відмінних від його власних) цінностей, які входять до системи загальнолюдських. При цьому таке усвідомлення може відбуватися під час навчання у закладах вищої освіти з особливими умовами навчання, в системі службової підготовки, підвищення кваліфікації тощо.

Процесуально-результативний аспект є динамічним вираженням взаємодії суб'єкта зі світом і показником дієвості його особистих позицій щодо професійної діяльності та її результатів. При цьому ми погоджуємося з позицією Ю. Шайгородського щодо того, що особистість «...визначається не тільки тим, які цінності та наскільки глибоко інтегрував суб'єкт, але й тим, якою мірою цими цінностями спрямовується й реалізується його діяльність» [8, с. 101]. Таким чином, до внутрішньої ціннісної регуляції діяльності працівника поліції приєднуються зовнішні ціннісні впливи.

Грунтуючись на вищевикладеному, ми доходимо висновку, що утворені внутрішньо і зовнішньо ціннісні орієнтири, які формуються в працівника поліції під час проходження ним служби (навчання та виконання покладених на нього обов'язків), а також оцінки подій, які відбуваються в навколишньому середовищі, з точки зору професійної діяльності, утворюють аксіологічні засади діяльності працівника поліції.

Висновки дослідження. Ціннісні орієнтації працівника поліції є внутрішнім компонентом свідомості поліцейського, який формується під впливом внутрішніх (особистісних) та зовнішніх (загальнолюдських) уявлень про суспільні цінності як об'єкт правової охорони. На формування ціннісних орієнтирів значно впливає професійна підготовка, практична діяльність, а також система норм, які утворюють етичні стандарти поведінки працівника поліції. Ураховуючи те, що етичні норми за своєю сутністю є вираженням цінностей суспільства, можна стверджувати, що утворені зовнішньо ціннісні орієнтації працівника поліції є результатом усвідомлення та практичного застосування ним етичних норм та стандартів. Окреслене дає підстави підсумувати, що (поєднуючись з етичними стандартами професійної діяльності) ціннісні орієнтації працівника поліції формують самобутній аксіологічний вимір правоохоронної професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців : монографія / Дегтярєва Г.С., Козяр М.М., Матійків І.М., Руденко Л.А. та ін. Київ, 2012. 170 с.
2. Самойленко О.С. Етико-правовий механізм регулювання публічної служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 162–164.
3. Василенко М. Професійно-ціннісні орієнтації як детермінанта службової поведінки співробітників правоохоронних органів. *Підготовка охоронців правопорядку в Харкові (1917–2017 рр.)* : зб. наук. ст. і тез доп. на наук.-практ. конф. До 100-річчя підготовки охоронців правопорядку в Харкові, м. Харків, 25 листопада 2017 р. / Харківський нац. ун-т внутр. справ МВС України. Харків, 2017. С. 73–75.
4. Швець Д.В. Надійність працівника поліції як детермінанта його професійності. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 2019. С. 155–158.
5. Палій М. Аксіологічний вимір правоохоронної діяльності як об'єкт філософсько-правового дослідження : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.12; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2015. 211 с.
6. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України : кол. моногр. / Балакірєва О.М., Геєць В.М., Сіденко В.Р. та ін. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2014. 340 с.
7. Федух І.С. Визначення змісту поняття “ціннісна орієнтація” у сучасній психолого-педагогічній науці. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 3. С. 21–32.
8. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. 2010. № 1 (39). С. 94–106.